

Po silovitosti izraza in jedrnatosti misli je ta pesem najboljša v celi zbirki; res da je nekoliko cinična, a vsaj elementarno, realistično čuvstvo se ne more odrehati pesniku, ki kliče kapitalistu:

Ti kot kamen, trd, osoren,
brez usmiljenja, srca,
jaz krotak, molčeč, pokoren;
da sem rob tvoj, to se zna...

Psu na stare dni zažene
nekaj trdih se kosti...
Kdo redil z družino mene,
če telo mi oslabi?

In tedaj z besedo strogo
v mrak poženeš me in mraz,
in z ženó in deco vbogo
prosil bom po svetu jaz. (Str. 79.)

In tudi v „Delavčevi pesmi“ udari na socialistično struno:

Sen prelep o domovini
neizmerni je sveta...
Kaj imamo pa trpini
od posvetnega blaga?
Izkorišča, izsesava
lakomnik nas do kosti,
to se mu ljubezen prava
in humaniteta zdi! (Str. 87.)

Jesenko bi bil gotovo v tej smeri še napredoval, ako bi bil iskal temeljitejše socialne izobrazbe. Tako se pa ni povzpел več dalje, kakor da očita samostanom brezdelno pijančevanje in da s Savanorolo udari po papežu, ali da se „V predmestni gostilnici“ pomeša med „zabuhle obraze in motne oči, umazano, blatno obleko“, kjer se vlačí pregreha, „vmes kletve in psovke, jokanje in kreg.“ (Str. 98.) Včasih postane odurno sirov, n. pr. v „Stari grešnici“. (Str. 85.), kjer se norčuje iz izpovedi. Tudi „Vseh norcev dan“, ponesrečena parodija Gregorčičeve „Vseh mrtvih dan“, bi bila boljše izostala.

Jesenkova pesniška dikcija je navadna in skromna v izrazu, ter se včasih giblje ob meji vsakdanje proze (n. pr. „Bratom Čehom“, „Prijetelju“ itd.) Vendar je v njegovih pesmih, kakor smo omenili, tudi nekaj dobrih, in zaradi njih bi želeli, da bi ta zbirka dosegla namen, ki ga naznanja izdajateljstvo — : da se iz čistega dobička pomore pesnikovim ubogim sirotam.

Dr. E. L.

Črtice, spisal Ivan Baloh. Ako sodimo Balohove „Črtice“ s strogo umetniškega stališča, ne bomo dobili na njih dosti takega, kar bi ustrezalo zahtevam, ki jih stavi moderna umetnost na pisatelja. Vendar, če se oziramo na okus preprostega ljudstva — in temu bo knjiga po mojem mnenju najbolj

primerna — moramo reči, da bo ljudstvo dobilo v knjigi veliko zanimivega, kratkočasnega, lepega, celo izpodbudnega. Slike in črtice so vzete ponajveč kar iz življenja. Pisane so gladko. Dogodek, ki je služil kot podlaga, sloni večinoma na resnici in je strogo osvetljen in očrtan. Žal, da pri večini črtic pogrešamo vodilne ideje, takozvane umetniške „tendence“. Umetnik - pisatelj ne bi namreč smel niti najkrajše črtice spisati kar tako, brez načrta, ampak z namenom, da doseže po svoji kompoziciji zaželeni efekt. Vsak, tudi najkrajši spis, bi moral v vsem svojem sestavu biti proniknjen od neke vodilne misli, ideje, načrta. In tega pogrešamo pri Balohu na več mestih. Kaj je n. pr. povedano v črtici „Občinska seja“? Kak namen ima? Edino-le ta, da izvemo, kako se je „vršila in končala občinska seja v Plavškem Rovtu“. To nas samo na sebi pač ne more umetniško zadovoljiti. — Ali pa „Balada o raztrganih čevljih“? Ta nam pove samo to, da neki Bratek neki večer ni šel k neki veselici radi — raztrganih čevljev. Nekatero druge črtice (n. pr. „Za narod“) pa imajo svoj cilj in namen; a ta namen je izražen na idealizirano-prisiljen način. Navzlic tem hibam pa bodo „Črtice“ ugajale. Saj takole pri omizju, kadar smo zbrani sami med seboj, tudi radi čujemo kako duhovito misel, kak dovtip itd. Pritrdimo mu, zasmejamo se včasih prav iz srca in si mislimo: Dobro je! Tak vtisk bodo napravile tudi pričujoče „Črtice“. Najbolj v spomin se mi je vtisnila črtica „Pri maši“. Najlepša je pa morebiti „Vstal je“. Gospod pisatelj piše gladko in zanimivo ter ima dar opazovanja. Mimogrede naletimo na krasna mesta, katerim se pozna, da so šla pisatelju iz srca. Sploh se iz vse knjige vidi pisateljeva blaga duša in njegov čisti namen. Zato pa „Črtice“ toplo priporočamo v nakup in berilo. Ker se mnogo povprašuje, kake knjige naj bi nakupovali za naše ljudske knjižnice, lahko rečemo, da naj Balohove „Črtice“ ne manjkajo v nobeni društveni knjižnici.

P. P.

Prešernov spomenik. Uredil dr. Ivan Prijatelj. „Naših Zapiskov“ št. 10. in 11. — Pisateljska družba, ki je izdala to publikacijo, bi se mogla zvati nekaka slovenska literarna „secesija“. Hoditi hočejo nova „moderna“ pota ter naglašajo svoje ostro nasprotje proti sedanjim strujam. Zato pa gredó za zdaj skupaj s socialnimi demokrati, ker jih sedaj vladajoči literarni mogočnjaki na oni strani menda ne vidijo radi. Kakor glasen protest se bere vsa knjižica, in pisateljem se vidi, da hočejo biti veliki v sarkazmu, zaničevanju in imponiranju.

Ouverturo je komponiral Ivan Cankar. Zbral je vse hreščeče disonance v en akord ter ga s satiričnim nasmehom vrgel v orkester Prešernovega festivala, da bi godci in pevci starih melodij preplašeni zbežali pred novimi, njihovim ušesom tujimi glasovi. Cankar je od sedanjih voditeljev obsojen naroden heretik še izza prejšnjih časov, a v svoji neusmiljeni satiri „Še en simbol“ je nastopil s sarkazmom, ki kruto razjeda vse, kar se je slavilo ob odkritju Prešernovega spomenika: Zajčevo delo mu je „spomenik klavrne dôbe“. Satirično jedro Cankarjevo je opravičeno, a postal je preveč oseben in prehudo zaničuje kiparja g. Zajca, ki se mu vendar ne more odrehati vsa umetniška sposobnost. Oton Zupančič obsoja prostor spomenika kot neprimeren. — Dr. Ivan Prijatelj je nabral izreke raznih strokovnjakov, iz katerih sklepa, da je „novi Prešernov spomenik s strogo umetniškega stališča slab.“ Josip Regali kratko, a dobro razpravlja o monumentalnosti spomenikov sploh. Pri Prešernovem spomeniku pogrēša subjektivnega Prešernovega izraza in enotnosti.

Glavni spis te izdaje je predavanje dr. Ivana Prijatelja: „Drama Prešernovega duševnega življenja“. Dr. Prijatelj najprej razvija svoj svetovni nazor, ki je panteisti, ves posnet po novejši nemški filozofiji. Afirmacija bitja, negacija in sinteza — ta Heglova formula ga vodi v umevanju zgodovine. Po tej formuli izkuša razlagati tudi razvoj slovenske kulture. Vsa terminologija kaže, da je v svojem mišljenju popolnoma odvisen od nemških spisov, ki so tako površni, da je iz njih izpisal celo stavek: „Jezuiti, poprej izgnani iz Avstrije, so dobili zopet vstop pod formo ligurjancev in redemptoristov“. Ta stavek nam odpre veliko praznoto v poznavanju cerkvenih razmer, kajti prvič so „ligurjanci“ isto, kar redemptoristi, drugič pa niso nobena „forma jezuitov“. Isto tako površno omenja janzenistov in vzgoje v duhovniških zavodih; o Klinkowströmovem zavodu piše n. pr., da tam gojenci niso smeli čitati „drugih knjig kakor molitvenike“. Bilo bi odveč dokazovati, da je to tendenciozna neresnica.

Prešerna je dr. Prijatelj čisto izluščil iz realnega življenja in razlaga njegovo duševno življenje čisto po svoje. Vanj zanaša svoje misli in kombinira razne citate tako, da doseže iz njih efekt „drame duševnega življenja“, ki je seveda soglasna z njegovimi nazori. Sploh so razni kritični žonglerji ob odkritju Prešernovega spomenika pokazali, kaj se dá z nekoliko predrznostjo vse narediti iz Prešerna: Eni so našli v njem velikega Slovana, drugi inter-

nacionalnega socialnega demokrata; eni so ga proglasili za resigniranega, poteptanega in od krutih sovražnikov mučenega trpina, drugi kot zmagoslavnega orjaka in heroja svobodomiselnosti. Eni so v njem obožavali žarkega rodoljuba, drugi pa so se divili njegovemu univerzalizmu itd. Dr. Prijatelj pa je odkril v Prešernu panteista, ki je veroval „edino v praktično prirezano (!) večnost razvijajočega se človeštva, njega neprestani progres, ki v njem živi vsaka kreпка individualnost dalje“.

Dr. Prijatelj je čital o Hercenu, ruskem učencu nemške panteistične šole, in po njem meri vseskozi Prešerna. Ta je baje „pred koncem spregledal pozitivnega boga, boga brezkončnega progressa“ in spoznal je, da je „cilj vsega živega — smrt.“

Med tema dvema tezama, da je smoter življenja smrt, in da je življenje le večni progres, med tema dvema mislima, ki se med seboj negirata, se giblje tista drama, ki jo je dr. Prijatelj našel v Prešernu, ali koder je ni našel, jo je sam vtikal v njegove poezije. Med „zmagoslavno afirmacijo svojega bitja“ in med „negacijo bitja“ je doživel Prešeren „popoln bankrot svetovnega nazora“ in je „zavzel novo stališče proti življenju“, ki se zove „popolna neobčutnost“. To je že „divinatorsko in pro-roško naprej vedel že v mladosti“, ko je „presumiral samega sebe“ v „Slovesu od mladosti“.

Dr. Prijatelj pa pride pri tem sam do spoznanja, da se Prešeren ni časovno tako razvijal, kakor on razvija njegove ideje po svoji aprioristični dogmi. A pomaga si z lahkoto s tem, da postavi novo dogmo —: „konstantnost genija“. On je bil „nad časom in razvitkom“; če torej po času ne soglašajo njegov razvoj z dr. Prijateljevo teorijo, je pač v teh slučajih Prešeren sebe „presumiral“ ali morda celo tudi „postsumiral“.

Šele v dôbi popolne apatije — meni dr. Prijatelj — Prešerna „obsinejo žarki mehke romantike“, da je „romantično hrepenel v prvotno stanje nerazvitega razuma“, in tedaj se mu je primerilo, da je „padel iz svoje moške direktive“, „pričel je kolebati in se opotekati“, „ni bil zmožen svobodnih emanacij svoje duše“. In zakaj ga dr. Prijatelj tako grozno obsoja ter mu pridevlje lastnosti, ki so pač sramotilne za moža, kamoli za heroja? Zato, ker je zložil pesem, ki je dr. Prijatelj ne more umeti in ki se ne dá stisniti v Prokrustovo posteljo hegijanstva. Ta pesem, ob kateri mora vsakdo, ki taji krščanski element v Prešernu, narediti svoj „sacrificio d' intelletto“ je „Krst pri Savici“.

Pred to pesmijo je tudi dr. Prijatelj jel „kolebati in se opotekati“. V majhnih pesemcah

vidi gospod pisatelj „konstantnost genija“, a o tej največji in najgloblji Prešernovi pesmi trdi, da je nastala iz „hipnega razpoloženja“; bil je „samo hip njegove duše, težki moment“, ko je zložil to pesem. Torej si misli dr. Prijatelj, da se kar tako v hipnem razpoloženju naredi toli premišljen, globoko filozofičen pesniški načrt, kakor ga vidimo v „Krstu“? In te skrbno opiljene, klasične ottave rime — to da je Prešernu kar tako brez pomisleka ušlo v nekem „težkem momentu“? Neverjetna trditev — a postane nam takoj umljiva, ko čitamo dalje, da dr. Prijatelj pogreša v „Krstu“ „psihologije umetniških tipov“; še bolj se začudimo, ko nam zagotavlja dr. Prijatelj, da v „Krstu“ ni sploh nič tipičnega in splošnega, veljavnega za vse ljudi, in popolnoma zbegati bi nas morala njegova trditev, da je ta najlepša Prešernova pesnitev „poema s plitvo, čisto mehanično koncepcijo“ — ako ne bi vedeli, da je dr. Prijatelj storil tu svoj „sacrificio d' intelletto“, ker ne sme priznati „Krstu“ nobene pesniške vrednosti zaradi terorizma onih, ki so slepi in ne pusté drugih, da bi videli.

Kako more trditi dr. Prijatelj, da ni v „Krstu“ nič tipičnega, ko mora vendar sam priznati, da sta Črtomir in Bogomila že po svojih imenih določena tipa! Zaman se zvija dr. Prijatelj z izgovorom, da je Prešernov krst „križ slovenske svobodne kulture“, da se je Prešeren sam „sramoval svoje pesnitve“, zaman kliče „ljudem supranaturalističnega nazora“, naj se ne „ponašajo s to pesnitvijo“, zaman nas roti, da se je „Krst iztisnil pesniku iz srca v hipu skrajne potrnosti in onemoglosti samostojnega duševnega poleta“. Kdo more reči, da je bil Prešeren onemogel takrat, ko se je njegov duh najvišje povzpел? V velikih potezih je razgrnil pesnik pred nami dve svetovni nazarji, s krepkim duhom je objel velike ideje in jih izlil v mehke, divne verze. A dr. Prijatelju je to le „hipna potrnost“, ko pa v pesmi „Kdo zna?“ vidi „alfo in omego Prešernovo“! Ta trditev je ravno tako neosnovana, kakor poznejša, da je Prešeren „padel iz obupa v najpokornejšo cerkveno vernost“.

Dr. Prijatelj je svoj spis sestavil aforistično. On ničesa ne dokazuje, ampak le trdi. Gledal je le na opiljene, tuje, frapantne izraze, ne pa na istinitost svojih trditev. Marsikje se je približal resnici, mnogokje je protisloven. To, kar je napisal, ni toliko drama Prešernovega duševnega življenja, kolikor simfonija panteističnih aforizmov o raznih poezijah našega pesnika. Dr. Prijatelj upa, da se po njegovih idejah „slovenska rasa konsolidira v novo gorišče“. Dvomimo o tem, kajti njegove misli so tuje in leže izven slovenske periferije.

Nad „Krst“ se je spravil tudi Etbin Kristan. Dr. Prijatelj je pisal vsaj z oglajeno fineso in si je nadel učenjaški nakit, Kristan pa kar sirovo pravi, da je „Krst“ — „zavožena stvar“. Transeat! — Albin Prepeluh dokazuje, da je Prešeren ljudski pesnik, ker je „marsikatera njegova pesem prevratna“ ter navaja v dokaz „Nezakonsko mater“, „Judovsko dekle“ in „Orglarja“. O Prešernu pravi, da je bil „neustrašen bojevnik, glasnik svobodne misli in neprestanega napredka“.

Cela zbirka je torej res nekaj protest proti vsemu sedanjemu literarnemu svetu, ki je Prešerna izkoriščal le zase. Ti mladi pravijo, da je Prešeren njihov, in napadajo one, ki so mu postavili spomenik po svojih nazorih. Dve sliki Prešernovega spomenika sta menda nalašč fotografirani tako, da kažeta njegove slabosti. Spomenik pa, ki so ga sami postavili Prešernu, ni Prešernov, ampak njihov. Oni se ne vglablajo v preteklost, da bi jo objektivno preiskovali, ampak svoje burne misli zanašajo vanjo. Zato pa iz njihovih spisov ne študiramo Prešerna, ampak spoznavamo težnje, ki živé v vrstah moderne slovenske secesije. Dr. E. L.

IZ DRUGIH KNJIŽEVNOSTI.

Iv. Grafenauer: Zum Accente im Gailthalerdialekte, Archiv f. slav. Ph. XXVII. 2, 195 — 228. — Preiskave o slovenskem naglaševanju še niso dokončane. Znano še niti toliko ni, v katere kraje segata glavni naglasni struji, namreč muzikalna in ekspiratorna. To-liko moremo že zagotovo trditi, da obsega ekspiratorno naglaševanje več tal nego muzikalno, tako da je torej pismeni jezik, ki jemlje muzikalno naglaševanje, t. j. kipeče in pada-joče povdarke, oprt komaj na polovico slovenskih narečij. Zavaljo tega bo morala šola vpošte-vati obojno naglaševanje in s stališča težavnejšega muzikalnega pokazati preprostejše eks-piratorno. Učenje samo prvega, kakor ga ima n. pr. Šumanova šolska slovnica, bi dovedlo učence, ki imajo od doma ekspiratorno na-glaševanje, do popolne nejasnosti o slov. na-glasu, kakor svoj čas nekatere slovenske pre-iskovavce.

Vsaka nova preiskava nam potrjuje, da je malokateri jezik tako mnogoličen v naglaševanju kakor slovenski. Študija g. Grafenaura obsega narečje iz Brda v Ziljski dolini na Koroškem. Narečje je muzikalno in se vjema v dolgih povdarkih s pisnim (Valjavčevim) naglaševanjem, v kratkih pa se silo loči od njega; ta razloček je opisal pisatelj v tej